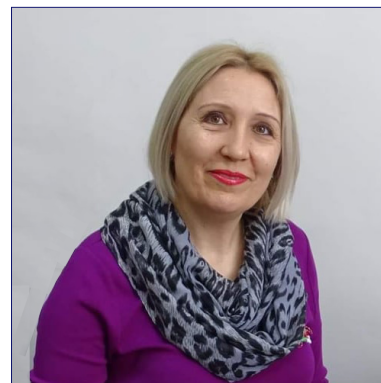

MONOGRAFIA INEDITĂ DESPRE EUGENIA GAMBURD DIN COLECȚIA BIBLIOTECII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

(reflecții pe marginea lucrării Toma, Ludmila. Eugenia Gamburd. Chișinău:
Zvi Printing Corporation L.T.D., 2007)

Rodica BALEANU,
ORCID 0000-0001-5557-8027
**Biblioteca Națională a
Republicii Moldova**

Rezumat: Articolul prezintă un omagiu artistei plastice Eugenia Gamburd prin prisma monografiei „Eugenia Gamburd” de Ludmila Toma (Chișinău, 2007). Monografia inedită se află în Colecția de Artă și Hărți a Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. Conține date biografice, momente și evenimente din viața și activitatea protagonistei.

Cuvinte-cheie: artiști plastici basarabeni, Eugenia Gamburd, Ludmila Toma, colecții speciale.

Abstract: This article pays tribute to Eugenia Gamburd, Bessarabian painter, presenting the monograph "Eugenia Gamburd" by Ludmila Toma (Chisinau, 2007). The monograph remained unpublished and contains the artist's biographical data, moments and events from her life and activity. It is preserved in the Art and Maps collection of the National Library of the Republic of Moldova.

Keywords: Bessarabian plastic artists, Eugenia Gamburd, Ludmila Toma, special collections.

Colecția de Artă și Hărți a Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova – colecție unicat

Colecția de Artă și Hărți a Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova (BNRM) este o colecție specială (circa 216 mii de documente), constituită și organizată în scopul informării, dezvoltării, conservării și valorificării patrimoniului artistic imprimat, propagării artei naționale și universale, educației estetice a utilizatorilor. Ea are menirea de a servi uniunile de creație, criticii de artă, artiștii plastici, studenții instituțiilor de învățământ artistic, toți amatorii de artă și de frumos. Misiunea de bază a secției Colecția de Arte și Hărți constă în identificarea, dezvoltarea, organizarea, conservarea, comunicarea și punerea în valoare, sub multiple forme, a patrimo-

niului documentar național și universal în domeniul artelor, în scopul susținerii informării, studiului, cercetării și educației.

Colecția secției este alcătuită din mai multe subcolecții cu o tematică variată, fără limită cronologică, din toate domeniile științelor socioumaniste, cu preponderență în domeniul artelor: arta în general, arhitectura, sculptura, desenul, pictura, grafica, arta decorativă, cinematografia, teatrul. Selectarea documentelor se efectuează după anumite criterii specifice. Unul din criteriile de bază după care se completează colecția este cel *tipologic (după apartenența funcțională a documentului)*. În funcție de acest criteriu, evidențiem următoarele componente ale Colecției Artă și Hărți:

- albume (albume-monografii, albume-ghid, albume cu reproduceri din arta plas-

tică [arhitectură, sculptură, pictură, grafică, artă decorativă], albume artistice și documentare cu imagini fotografice cu tematica schemei CZU [religie, portrete, viața socială, tradiții și îndeletniciri casnice, natură, armată, știință și tehnică, cultură și artă, sport, istorie etc.]);

- manuale de teorie și istorie a artei, literatură științifico-populară de artă plastică, artă fotografică, artă teatrală, artă cinematografică;

- cataloage ale expozițiilor personale și tematice, organizate de uniunile de creație, muzee, galerii de artă;

- ediții de referințe cu tematică de artă, enciclopedii, dicționare biografice și de terminologie în domeniul artelor;

- literatură instructiv-metodică pentru lucrul cu documentele grafice și literatura din domeniul artelor;

- broșuri, hărți, monografii, publicații periodice, documente grafice;

- stampe, ex-librisuri, pancarte/afișe, reproduceri, cărți poștale, fotografii, grafică aplicată (accidențe);

- pliante, calendare, plicuri, semne de carte, invitații, diplome, meniuri, programe teatrale, etichete;

- suport magnetic (diafilme, diapozitive, documente audiovizuale);

- documente electronice (dischete, CD, DVD).

Anual sunt achiziționate documente din diverse surse, oferind utilizatorilor, publicului interesat, o colecție impunătoare de materiale. Astfel, în anul 2022, colecția a fost completată cu 816 de exemplare documente, inclusiv: 582 de exemplare albume, cărți, publicații seriale și 234 de exemplare documente grafice și electronice. Dintre documentele achiziționate în colecția secției, menționăm o donație unică ce include șase albume editate de Muzeul Național Peleş, cu sprijinul Asociației Culturale „Patrimoniu pentru viitor”. Lucrările sunt într-o ținută grafică impecabilă și reflectă aspecte ale artei decorative, artei portretului din România. Evidențiem și alte achiziții reprezentative: reproducerile *Domnitori și Voievozi ai Moldovei și Munteniei* (de la Traian până la Regele Carol I), *Făuritorii României Mari: Regina Maria și Regele Ferdinand*, dar și *O antologie a picturii moldovenești: 1939-2020*

de Vladimir Bulat, editată la Chișinău în anul 2020. Conform instrucțiunilor în vigoare, toate documentele achiziționate în colecție sunt luate la evidență în scopul gestionării corecte, planificării, dezvoltării, organizării, conservării, asigurării securității și integrității, dar și evidenței statistice. Și chiar în primele pagini ale *Antologiei* lui Vladimir Bulat subsemnata a descoperit numele Eugeniei Gamburd.

Eugenia Gamburd – pictoriță basarabeană

Despre Eugenia Gamburd, născută Goldenberg, pictoriță basarabeană cu viziune personală și verticalitate mai puțin apreciată, scenograf, artist decorator, autor de schițe ale costumului național moldovenesc, se cunoaște foarte puțin. Găsim menționarea că a fost pictor modest, lucrările căreia se refereau doar la perioada postbelică [1, p. 65], că a fost o pictoriță de peisaje, în care și-a găsit refugiu [2, p. 270], că a fost soția lui Moisei Gamburd, pictor basarabean cunoscut pentru lucrările sale din perioada interbelică cu opere din lunca Nistrului, dar și pentru lucrarea *Blestem*, care a fost inclusă în fondul de aur al picturii moldovenești [3, p. 6].

Din viața personală și profesională a Eugeniei Gamburd

Colecția de Arte și Hărți a BNRM include monografia *Eugenia Gamburd* de Ludmila Toma, doctor în studiul artelor [4]. Împreună cu fiica pictoriței, Miriam Gamburd, devenită și ea între timp om de creație, autorul a adunat toate albumele, schițele, operele din arhiva personală, păstrate de fiică, ca să aducă în vizorul publicului interesat date, momente, evenimente importante și destul de interesante din viața și activitatea artistei Eugeniei Gamburd. Caracterul specific și original al monografiei poate fi argumentat prin următoarele: este dedicată unei personalități mai puțin cunoscute în domeniul picturii, scenografiei, incluzând informații inedite din punct de vedere profesional și personal. Este unica carte scrisă despre Eugenia Gamburd și se distinge prin faptul că este scrisă în limbile română, engleză și rusă. Este impresionant stilul de prezentare documentară: cald, respectuos. Nu în ultimul rând, menționăm și autoritatea Ludmilei Toma în calitate de

autor și cercetător (a semnat în jur de 200 de publicații, acestea fiind puse la dispoziția celor interesați prin intermediul colecțiilor bibliotecilor mari din Republica Moldova, resurselor informaționale). Publicațiile L. Toma sunt indexate în Instrumentul Bibliometric Național etc.

La 28 ianuarie 1913, în orașul Chișinău, în familia avocatului Iacob Goldenberg, se naște fiica Eugenia. Fiind avocat prosper, tatăl a avut posibilitatea să-i ofere fiicei studii de calitate: mai întâi la Gimnaziul particular cu profil francez *Generalul Berthelot*, apoi Școala de Arte Plastice din Chișinău. În această instituție, unde învățători erau artiști adevărați, profesioniști, personalități marcante ale picturii naționale (graficianul basarabean Șneer Kogan, sculptorul și graficianul Alexandru Plămădeală, pictorul de origine francez Auguste Baillayre), tânăra pictoriță își cultivă respectul pentru arta de calitate, profesionalism și își dezvoltă gustul rafinat, nobil. Deoarece pe perioada studiilor Eugeniei Școala de Arte Plastice și-a modificat statutul (în 1933 instituția a trecut în subordinea administrației locale și era numită Școala Municipală de Desen), discipolilor nu li se eliberau diplome de absolvire, deși programul de studii era prevăzut pentru 5 ani, fiind echivalent cu programul din instituțiile de învățământ superior. Pentru finalizarea studiilor cei mai talentați discipoli erau nevoiți să plece în marile orașe europene – Bruxelles, Munchen, Paris sau chiar la București. Din această categorie făcea parte și Eugenia Goldenberg.

A debutat în cadrul expozițiilor Societății de Arte Frumoase din Basarabia. Concursul pentru participanți era foarte sever. Dar pictorița Eugenia Goldenberg nu caută căi ușoare. Așa apar în catalogul celui de-al IX-lea Salon al Societății de Arte Frumoase din Basarabia, organizat în 1934, câteva lucrări de Eugenia Goldenberg: două peisaje, portretul lui G.D. și o schiță a portretului domnișoarei R.G.

Datorită faptului că o mare parte din prietenii și colegii de breaslă își făceau deja studiile la București, tânăra pictoriță susține cu brio concursul la Academia de Arte Frumoase din București, fiind înscrisă direct la cursul superior. Conform tradiției formate, și la București Eugenia a avut par-

te de profesori cu experiență, profesioniști: Camil Ressu, Nicolae Dărăscu, Francis Șirato, Jean Alexandru Steriadi, acesta din urmă a contribuit substanțial la dezvoltarea harului de coloristă al Eugeniei Goldenberg. Și-a încheiat studiile în 1936, fiindu-i acordată o mențiune pentru tabloul *Femei la scăldat*.

Pe parcursul anilor 1936-1937, se angajează la o fabrică de textile din București, elaborând desene și ornamente pentru țesături. După finalizarea studiilor, în 1937, nu se întoarce acasă, la Chișinău, ci întreprinde o călătorie în Franța, pe traseul Montpellier – Paris, pentru a-și îmbogăți cunoștințele, a pătrunde în esența domeniului artelor plastice. În timpul călătoriei, vizitează mai multe muzee, din care absoarbe direct arta modernă a capitalei culturale europene. Tot la Paris, la Expoziția Universală, a descoperit că arta plastică românească este foarte mult apreciată prin oferirea medaliilor de aur și argint, dar și a altor premii importante autorilor.

În 1938, Eugenia Goldenberg se căsătorește cu Moisei Gamburd, pe care îl cunoscuse cu patru ani mai devreme la Chișinău, la expoziția lui personală. Se stabilesc cu traiul la București, dar participă la diferite expoziții de pictură atât din București, cât și din Chișinău. În 1938, la Chișinău, în catalogul celui de-al X-lea Salon al Societății de Arte Frumoase din Basarabia, la compartimentul pictură, sunt înregistrate 7 lucrări ale Eugeniei Gamburd: trei peisaje, două naturi moarte și două portrete. În primăvara anului 1939, în catalogul Salonului Oficial din București, care avea un statut identic cu cel al Salonului de Toamnă (Salon d'Automne) din Paris, a fost inclus tabloul *Peisaj. Franța*, realizat de Eugenia Gamburd.

După ocuparea Basarabiei de către forțele armate ale URSS, în 1940, familia Gamburd revine la Chișinău. Aici au avut de înfruntat greutăți, legate de regimul totalitar și ideologia comunistă. Toți pictorii erau obligați să execute comenzi oficiale, materiale de propagandă, să demonstreze loialitate idealurilor comuniste. Spre deosebire de soțul său, Eugenia realiza foarte rar lucrări tematice, de subiect, preferând să picteze peisaje. Pentru Eugenia Gam-

burd peisajul a devenit o modalitate de refugiu, de armonie sufletească, de căutare a propriului destin în lumea artei, fără a fi legat, conform directivelor ideologice, de evenimentele istorice și construirea socialismului.

Soarta Eugeniei Gamburd în timpul războiului nu a fost deloc ușoară, ea păstrându-și artistismul independent, expresivitatea gândirii, fanteziei. Fiind la Moscova în 1943, la intenția conducerii de vârf a RSSM de a marca în capitala URSS cea de-a IV-a aniversare a republicii, familia Gamburd, împreună cu alți reprezentanți ai intelectualității moldovenești, a realizat câteva lucrări tematice (*Partizanii Moldovei*, *Blestemul* și *Tovarășe de luptă* și câteva portrete ale unor personalități notorii din Moldova, participanți la război). Despre soarta lucrărilor Eugeniei de la acea expoziție nu se cunoaște nimic. În schimb în acea perioadă a realizat un șir de peisaje ale Moscovei, urmărind forfota vieții din centrul capitalei, modificările operelor de arhitectură, în funcție de lumina atât de schimbătoare la diferite ore ale zilei (soții Gamburd erau cazați în hotelul *Moscova*). Pictează în guașă *alla prima*, incluzând cu îndrăzneală în structura plastică și pete albe dense, ce înviorează acordurile coloristice. O parte din acele peisaje au fost expuse mai târziu la Moscova (în 1944), în cadrul unei expoziții a republicilor și regiunilor Uniunii Sovietice.

Tot în acea perioadă, a îndeplinit la comanda conducerii RSSM un album al costumului național istoric. Drept material documentar pentru schițele de costume i-au servit artistei frescele din bisericile medievale din Moldova istorică, pe care le-a văzut în anii 1930 și le-a studiat acum cu minuțiozitate după albume și cărți găsite în bibliotecile Moscovei. La începutul anului 1944, după realizarea schițelor de costume, Eugenia primește o altă comandă, de data aceasta să creeze un album al covorului național moldovenesc. Dar nici această lucrare, ca și albumul cu costume al pictoriței, nu a ajuns să fie editată.

Revenită acasă, în 1944, pictorița a creat câteva peisaje sub impresia puternică a orașelor moldovenești distruse în război. Unele lucrări sunt executate în guașă, altele

în ulei, leitmotivul lor fiind ruinele văzute în patrie. În acele peisaje se simte durerea și compasiunea autoarei față de pământul mutilat de bombe. Începând cu anul 1945, lucrările pictoriței sunt dominate de optimismul tinereții, de jocul de lumini și al contrastelor coloristice răsunătoare.

La Chișinău, Eugenia Gamburd este admisă în Uniunea Artiștilor Plastici și, în mai 1945, împreună cu Victor Ivanov, Sigfried Polingher și Serghei Ciocolov, participă la o expoziție inaugurată la sediul UAP. Aici pictorița prezintă câteva peisaje și o parte din costumele istorice create anterior. Toți cei patru autori din cadrul expoziției respective au fost dur criticați pentru creațiile bazate pe imaginație, ignorând tradițiile realismului. În acea perioadă era recunoscut oficial doar scopul propagandistic al artei, care trebuia să îmbrace forme asemănătoare cu realitatea, pentru a fi accesibilă unui spectator necultivat. Pictorilor li se cerea să urmeze calea realismului socialist, altfel nu aveau șanse de afirmare. Cei care nu se conformau erau acuzați de formalism, de cosmopolitism și li se propunea să lucreze în cadrul unor tabere de creație din Podmoscovie. Astfel ajunge Eugenia Gamburd, în primăvara anului 1946, la baza *Senej* și este disqualificată din membru UAP în candidat. Aici realizează lucrări care mai târziu au fost expuse în luna iulie în clădirea UAP, ca o dare de seamă.

Efortul Eugeniei Gamburd de a realiza pictură angajată nu a avut succes – nicio lucrare din seria *Reconstrucția Chișinăului* (1947) și *Chișinăul în schele* (1947-1948) nu a fost achiziționată de Ministerul Culturii. Cerințele față de pictori erau foarte aspre, iar familia Eugeniei trecea printr-o perioadă foarte grea. Eugenia între timp devenise mamă; soțul și tatăl pictoriței erau bolnavi în stare gravă. Atunci, Eugenia Gamburd realizează câteva lucrări cu tematică rurală (*Roadă*, *După lucru*), speciale pentru expoziția către sărbătorirea a 25 de ani ai Puterii Sovietice în Moldova și care au fost evidențiate pentru spiritul optimist, obligatoriu pentru redarea vieții noi, colhoznică. Dar și aici pictorița își păstrează identitatea, urmărind înainte de toate nuanțele plastice, expresivitatea culorilor, procesul ca atare al creării imaginii.

O ramură aparte în creația Eugeniei Gamburd o constituie costumul scenic moldovenesc. Periodic, în baza unor contracte cu Filarmonica de Stat din Moldova, începând cu anul 1945, creează schițe de costume pentru ansamblul de dansuri al Filarmonicii și pentru Capela Corală *Doina*. Această activitate pentru Eugenia Gamburd devine o plăcere, pe care o îndeplinește nu doar conștiincios, ci cu o pasiune deosebită. În lucrările ei costumul național moldovenesc nu este creat din unirea seacă a detaliilor, ci în ritmul dansului, în scene vii. Și această activitate a fost apreciată, în anul 1950, la nivel oficial, prin *Diplomă de Onoare* din partea guvernului. Schițele costumelor naționale realizate de Eugenia Gamburd au fost vernisate în cadrul Expoziției republicane din anul 1952.

Peste un an, Eugenia Gamburd prezintă schițele de costume pentru filmul *Andrieș*. Regizorul de filme Serghei Paradjanov, fascinat de poemul *Andrieș* de Emilian Bucov, realizează filmul de scurt metraj *Poveste moldovenească*, prezentat ca lucrare de licență. Însă mai târziu, împreună cu regizorul Iacob Bazelian, creează un lung metraj *Andrieș*. În timpul deplasărilor la Chișinău, tânărul regizor Paradjanov a fost în casa familiei Gamburd. Soții Gamburd îi primeau cu drag în casa lor pe prietenii și colegii de breaslă, adică floarea intelectualității basarabene de atunci. În pofida greutăților materiale și a unui climat asupritor, artiștii aveau nevoie de comunicare spirituală. Fiind nerecunoscută de oficialități, Eugenia era sufletul vieții culturale din Moldova. Fiind o gazdă primitoare, ea găsea cuvinte potrivite pentru oricine îi pășea pragul casei-atelier. Având o experiență bogată în arta costumului național, a fost invitată să participe în calitate de scenograf și pictor-specialist în domeniul costumului și folclorului moldovenesc la realizarea filmului *Andrieș*. Pentru a îndeplini acest proiect Eugenia a depus efort considera-

bil: fiecare personaj din film a fost creat cu minuțiozitate, a fost reprodus contextul istoric al basmului cu ajutorul schițelor de costume și al unor obiecte de artă populară veritabilă, aduse din atelierul său de creație. La vizionarea filmului, toți cei care fuseseră în casa Gamburd au recunoscut un covor basarabean foarte vechi, folosit în loc de pătură pe calul lui Andrieș.

În anul 1955, filmul lui Serghei Paradjanov, turnat la studioul *A. Dovjenko*, a fost prezentat la festivalul de film. Însă a fost dur criticat în presa sovietică și a stat în sertar circa 40 de ani. Nici contribuția pictoriței la turnarea filmului *Andrieș*, nici lucrările noi efectuate la comanda Filarmonicii de Stat (printre care și costumele scenice ale vestitelor cântărețe Tamara Ceban, Nina Levițchi) nu au fost argumente convingătoare pentru a restabili statutul de membru al UAP al Eugeniei Gamburd. Moartea subită a soțului în 1954, nedreptatea și cinismul din partea conducerii UAP i-au zdruncinat sănătatea. Pictorița trece la cele veșnice la 26 martie 1956.

Concluzii

Ludmila Toma, autoarea monografiei, menționează valoarea deosebită a creației sale: „Eugenia Gamburd este o pictoriță de valoare, înzestrată cu un remarcabil talent de coloristă. Ea s-a afirmat în artele plastice de la noi ca autoare a unor peisaje de o forță lirică penetrantă, fiind și un maestru recunoscut al costumului scenic” [4, p. 9]. Fiind un profesionist care a reușit să-și păstreze identitatea, nu a fost docilă directivelor ideologice, din care cauză a fost marginalizată. Ea a lăsat moștenire tot ce a realizat, cu o dragoste deosebită față de tradițiile, folclorul și neamul român. A fost și o personalitate cu suflet firav și curat, apreciată de contemporani și prieteni. Din aceste considerente, generațiile următoare de artiști plastici trebuie să-i păstreze memoria, să-i studieze și pună în valoare opera.

Referințe bibliografice:

1. STĂVILĂ, Tudor. Pe marginea unei expoziții. In: *Arta*. 2022, nr. 1(AV), pp. 65-76. ISSN 2345-1181.
2. MUNTEANU, Angela. *Estetica peisajului în artele plastice din Moldova*. Chișinău: Lexon-Prin, 2021. 308 p. ISBN: 978-9975-909-81-5.
3. BULAT, Vlad. *An Anthology of Moldova Painting, 1939-2020 = O antologie a picturii moldovenești, 1939-2020*. Chișinău, 2020. 176 p.
4. TOMA, Ludmila. *Eugenia Gamburd*. Chișinău, 2007. 144 p. ISBN 978-965-555-288-1.

75.03(478)(092)
T-72
II-692183

Ludmila Toma

Eugenia Gamburd

Moscova. 1943. Carton, guașă. 20 x 29
Москва. 1943. Картон, гуашь. 20 x 29

Ruinele orașului. 1944. Carton, guașă, acuarelă, creion. 29 x 40 Arhiva Națională a Republicii Moldova
Руины города. 1944. Картон, гуашь, акварель, карандаш. 29 x 40 Национальный архив Республики Молдова

Construcții. Din ciclul «Restaurarea Chișinăului». 1947. Carton, guașă. 38,5 x 61,2 Muzeul Național de Artă al Moldovei
Строительство. Из серии «Восстановление Кишинева». 1947. Картон, гуашь. 38,5 x 61,2 Национальный художественный музей Молдовы

Schițe de costume pentru dansul-scenetă
Cumetrii. 1953

Schiță la un costum popular
moldovenesc. 1954

Schiță la costumul
domnitorului
Vasile Lupu. 1943

